

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

І.А. Аванесова,

Київський національний торговельно-економічний університет

Термін “інструментарій” означає сукупність “інструментів”, що їх застосовують в певній галузі. Слово інструмент, латинською: *instrumentum* – знаряддя, в переносному значенні – засіб для досягнення чогось [10]. Інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційного банку в Україні складається з набору інструментів, що відповідають сучасному розвитку фінансового ринку. Автор поділяє регулювання кредитної діяльності на зовнішнє та внутрішнє. З урахуванням цієї класифікації доречно розглядати інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційних банків за аналогічним розподілом, тобто інструментарій зовнішнього регулювання кредитної діяльності комерційних банків, який є частиною інструментарію грошово-кредитної політики, що проводить Національний банк України, та інструментарій внутрішнього регулювання кредитної діяльності, який застосовує комерційний банк безпосередньо.

Інструментарій зовнішнього регулювання кредитної діяльності комерційних банків

Використання того чи іншого інструмента регулювання кредитної діяльності, що є складовою регулювання грошово-кредитного ринку, як зазначають в своїй монографії “Грошово-кредитна політика в Україні” [12] автори, “залежить від історичних традицій використання фінансових інструментів у державі, розвитку ринкових відносин, наявності банківсько-фінансових установ, загальнодержавного стану економіки, урегульованості питань фіскальної політики й т. ін.” Здійснення регулювання кредитної діяльності, як складової проведення грошово-кредитної політики, відбувається за допомогою інструментів (засобів та методів), що забезпечують надійність кредитної діяльності як запоруки економічного зростання країни та підтримки високого рівня зайнятості населення. Стаття 25 Закону України “Про Національний банк України” чітко визначає засоби та методи грошово-кредитної політики, до яких відносяться: 1) визначення та регулювання норм обов’язкових резервів для комерційних банків та фінансово-кредитних установ, 2) процентна політика, 3) рефінансування комерційних банків, 4) управління золотовалютними резервами, 5) операції з цінними паперами на відкритому ринку, 6) регулювання імпорту та експорту капіталу. Автор поділяє погляд А.О. Сігайлова [9] щодо класифікації інструментарію грошово-кредитної політики і зосереджує увагу на тих інструментах, що мають бути основними в регулюванні кредитної діяльності комерційного банку в Україні: мінімальні резервні вимоги, рефінансування, операції на відкритому ринку, економічні нормативи. Всі ці інструменти мають подвійний регулюючий вплив на кредитну діяльність, бо їх

застосування одночасно впливає і на суми кредитування, і на процентні ставки [7].

Мінімальні резервні вимоги є ринковим інструментом регулювання кредитної діяльності, що застосовується Національним банком України. Об'єктом впливу цього інструменту є норма обов'язкового резервування коштів комерційного банку. Норма обов'язкового резервування коштів комерційних банків у Національному банку України – англ.: *debt service norm*, – це встановлене законом відсоткове співвідношення суми обов'язкових резервів, що визначаються за окремими статтями банківських пасивів до обсягу зобов'язань по відповідних статтях [16]. Положення про нормативи обов'язкового резервування коштів банківською системою України (введене в дію з 1 вересня 1999 року Постановою Правління Національного банку України від 09.07.1999 року за № 332) визначило обов'язкові резерви як “один з основних інструментів здійснення грошово-кредитної (монетарної) політики Національним банком України, що є механізмом регулювання загальної ліквідності банківської системи, який використовується для контролю грошових агрегатів шляхом зниження (збільшення) грошового мультиплікатора”. За своєю суттю обов'язкові резерви є безпроцентними вкладками комерційних банків в Національний банк України, що визначається як відсоткове співвідношення до суми залучених коштів. Причому ці кошти не можуть бути задіяні в кредитній діяльності комерційних банків, а можуть використовуватись тільки як резерв. Законом України “Про Національний банк України” визначено, що “Національний банк встановлює комерційним банкам нормативи обов'язкового резервування коштів. При цьому: 1) розмір обов'язкових резервів встановлюється єдиним для банків та фінансово-кредитних установ в процентному відношенні до загальної суми залучених банком коштів в національній та іноземній валюті, 2) для різних видів зобов'язань можуть встановлюватися різні норми обов'язкових резервів, 3) рішення про підвищення норм резерву набирає чинності не раніше ніж через 10 днів після його опублікування.” (ст. 26).

Норма обов'язкових резервів – це інструмент оперативного та ефективного управління грошово-кредитним ринком. Для комерційних банків ступінь зміни обсягу обов'язкових резервів є одним із засобів впливу на масштаби кредитування та обсяги кредитної емісії. З моменту отримання ліцензії Національного банку України на здійснення банківських операцій, до складу яких входять і кредитні операції, комерційні банки зобов'язані дотримуватись нормативів обов'язкового резервування коштів (табл. 1). “Недотримання нормативів обов'язкового резервування коштів означає здійснення банком несанкціонованої кредитної емісії, за яку встановлюється відповідна плата Національному банку України та застосовуються заходи впливу відповідно до статті 62 Закону України “Про Національний банк України” [11]. Комерційні банки зберігають обов'язкові резерви на кореспондентських рахунках в Національному банку України. Комерційні банки мають підтримувати кошти на кореспондентських рахунках не нижче норми обов'язкових резервів, що встановлена Національним банком України.

Вплив норми обов'язкових резервів на обсяги кредитування комерційного банку

Норма обов'язкових резервів	Кредитні операції комерційних банків
= 0	Відсутні вимоги до формування обов'язкових резервів. Банк може кредитувати на суму, що дорівнює сумі залучених депозитів. Якщо банк самостійно не формує резерви, імовірність втрати фінансової стабільності
= constanta	Вимоги щодо формування обов'язкових резервів є постійними в кількісному відношенні протягом тривалого часу. Банк кредитує на суму, що дорівнює сумі залучених депозитів, мінус обов'язкова резервна норма. Вартість кредитних ресурсів та прибутковість банку від кредитної діяльності відносно постійні
Зменшується	Банк отримує додаткову суму залучених ним коштів для розширення кредитування. Вартість кредитних ресурсів знижується, попит на кредитні ресурси збільшується, прибутковість банку від кредитної діяльності збільшується
Збільшується	Банк мусить скорочувати обсяги свого кредитування на суму нормативно збільшених резервів. Вартість кредитних ресурсів збільшується, попит на них зменшується, прибутковість банку від кредитної діяльності зменшується

Дотримання резервних вимог зменшує обсяг ресурсів, що перебувають у розпорядженні банків, підвищує вартість залучених коштів, необхідних для надання передбачених обсягів кредитів. Розрахунок нормативної величини резервів комерційні банки здійснюють кожну декаду, не пізніше 3, 13 та 23 числа поточного місяця.

Норми обов'язкових резервів комерційних банків як інструмент кількісного *регулювання кредитної діяльності* широко використовується Національним банком України, на відміну від існуючої практики розвинутих країн. “У країнах зі стабільною економікою, високим ступенем розвитку ринкових відносин, високо розвинутою банківською системою не виникає необхідності регулювати банківську діяльність за допомогою названого механізму, тому обов'язкові резерви в управлінні грошово-кредитним ринком відіграють незначну роль. У періоди, коли в тій чи іншій країні формується ринкова економіка, виникає потреба використовувати резервні вимоги як гарантію стабільності банківської системи в цілому, що спостерігається і в Україні” [11]. В період становлення ринкових відносин Центральний банк використовує обов'язкові резерви як гарантію стабільності банківської системи в цілому, вирішення довгострокових проблем стабілізації грошового обігу та боротьби з інфляцією.

Рефінансування. Термін “рефінансування” (англ. *refinancing*) означає погашення старої державної заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміна короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами. Рефінансування відноситься до адміністративних інструментів регулювання грошово-кредитного ринку Національним банком України. Застосовуючи рефінансування, Національний банк України

виступає кредитором останньої інстанції або банком банків. Законом України “Про Національний банк України” визначено поняття “кредитора останньої інстанції” як Національного банку України, “до якого може звернутися банк або інша кредитна установа для отримання рефінансування у разі вичерпання інших можливостей рефінансування. Національний банк України має право, але не зобов’язаний, надавати кредити для рефінансування банку, якщо це не тягне за собою ризиків для банківської системи”. Постановою Правління НБУ “Про затвердження Змін до Положення про механізми рефінансування банків України” від 28.08.2002 р. № 314 було встановлено, що комерційні банки можуть отримати кредит у Національного банку України під заставу майнових прав, які виникли в банку внаслідок укладення кредитного договору між ним та відповідним суб’єктом господарської діяльності, наприклад договору застави. В свою чергу ці кошти підприємство може отримати в кредит у банку. Термін кредиту не може перевищувати 270 днів, але перед рефінансуванням у Національному банку України первинний кредит має обліковуватися в банку не менше 30 днів. Територіальні управління Національного банку України отримали право здійснювати перевірку наявності заставленого майна.

Об’єктом впливу рефінансування є процентні ставки та ліміти кредитування. Процентні ставки як інструмент якісного або вартісного регулювання кредитної діяльності безпосередньо впливають на обсяг кредитної емісії. Закон України “Про національний банк України” трактує ставки рефінансування Національного банку України як виражену у відсотках плату за кредити, “що надаються комерційним банкам, яка встановлюється Національним банком України з метою впливу на грошовий оборот та кредитування. Національним банком України встановлюються облікова та ломбардна процентні ставки”. Національний банк України встановлює порядок визначення облікової ставки та інших процентних ставок за своїми операціями (стаття 27). Рефінансування здійснюється Національним банком України на певних умовах, коли комерційні банки потребують кредитні ресурси у формі облікового (дисконтного) кредиту, ломбардного кредиту та організації кредитних аукціонів.

Операції Центрального банку на відкритому ринку є оперативним ринковим інструментом регулювання вартості кредитних ресурсів, рівня ринкових відсоткових ставок та попиту на кредитні ресурси. Операції на відкритому ринку дають можливість Національному банку України бути кредитором останньої інстанції. Сутність операцій на відкритому ринку полягає в купівлі та продажу Центральним банком у комерційних банків цінних паперів, переважно зобов’язань казначейства та державних корпорацій, облігацій промислових компаній та банків, комерційних векселів, що враховуються Національним банком. Вплив операцій на відкритому ринку Національного банку України на кредитну діяльність комерційних банків представлений на рис. 1. Закон України “Про Національний банк України” визначає операціями відкритого ринку Національного банку купівлю-продаж казначейських зобов’язань, власних

зобов'язань Національного банку (деPOSITНИХ сертифікатів), а також визначених Правлінням Національного банку комерційних векселів, інших цінних паперів та боргових зобов'язань (ст. 29). У відповідності до вищезазначеного Закону Правління Національного банку України 22.03.2000 року затвердило положення за № 116 “Про порядок здійснення установами банківської системи операцій на ринку облігацій внутрішньої державної позики”, яким нормовано порядок функціонування ринку облігацій внутрішньої державної позики, ОВДП. Положення “Про депозитний сертифікат Національного банку України”, затверджене постановою Правління Національного банку України від 07.03.2000 року за № 91, визначає депозитний сертифікат Національного банку України як “один із монетарних інструментів, що є борговим цінним папером Національного банку України, випущеним у бездокументарній формі, який засвідчує розміщення в Національному банку коштів комерційних банків та їхнє право на одержання внесеної суми й відсотків після закінчення встановленого терміну”.

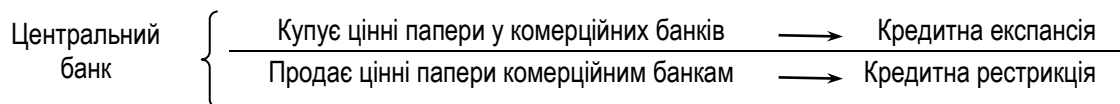

Рис. 1. Вплив операцій відкритого ринку ЦБ на кредитну діяльність

Операції на відкритому ринку Національний банк України проводить через аукціони, до яких допускаються комерційні банки, що не мають заборгованості за кредитами Національного банку, забезпечують формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, вчасно і в повному обсязі формують обов'язкові резерви. Але для кожного конкретного аукціону Національний банк може встановлювати свої обмеження щодо потенційних учасників.

Національний банк України з 1997 року почав використовувати новий фінансовий інструмент на відкритому ринку – операції РЕПО. Сутність операцій РЕПО (таблиця 2) полягає в купівлі Національним банком України у комерційних банків облігацій внутрішньої державної позики на певний період за умови, що комерційні банки у визначений термін викуплять у нього ці цінні папери [11].

Блок-схема операції РЕПО Національного банку України

КУПІВЛЯ	Національний банк купує у комерційного банку ОВДП на визначений термін за встановленою ціною	Комерційний банк продає Національному банку ОВДП та отримує додаткові кредитні ресурси на визначений термін
ПРОДАЖ	Національний банк продає комерційному банку куплені раніше ОВДП за ціною купівлі, плюс %-ний дохід	Комерційний банк викупує ОВДП у Центрального банку за ціною продажу, мінус %-ні витрати

Різниця між ціною, за якою Національний банк купує цінні папери, а потім продає їх комерційному банку, є платою комерційного банку за користування коштами Національного банку, тобто процентними витратами для комерційного банку та одночасно процентними доходами для Національного банку. Процентний дохід та процентні витрати визначаються у момент завершення угоди РЕПО, тобто після здійснення зворотного продажу/купівлі цінних паперів. Процентні ставки за операціями РЕПО в порівнянні з обліковою ставкою Національного банку та фактичними ставками за інструментами рефінансування наведені в табл. 3.

**Процентні ставки рефінансування банків
Національним банком України [6]**

Період	Облікова ставка НБУ, %	Фактична ставка за інструментами рефінансування, %	Процентна ставка за операціями РЕПО, %	Відхилення від облікової ставки НБУ, (+,-)	Відхилення від фактичної ставки за інструментами рефінансування, (+,-)
1997	24,6	25,2	21,8	- 2,8	- 3,4
1998	61,6	52,7	54,1	- 7,5	- 1,4
1999	50,0	44,0	59,7	+ 9,7	+ 15,7
2000	30,6	29,6	28,0	- 1,4	- 1,6
2001	19,7	20,2	22,0	+ 2,3	+ 1,8
2002	9,5	9,2	11,7	+ 2,2	+ 2,5
03.2003	7,0	8,0	8,0	+ 1,0	+ 1,0

Зміни процентної ставки за операціями РЕПО Національного банку України в період з 1997 р. до 2003 р. мали непостійний характер. Так, у 1997, 1998 та 2000 роках процентна ставка за цими операціями була нижчою ніж облікова ставка Національного банку України та фактична ставка за інструментами рефінансування, причому тенденція зміни була хаотичною.

Але з 2001 року спостерігається поступове вирівнювання тенденції зміни, тобто і процентна ставка за операціями РЕПО Національного банку

України, і фактична ставка за інструментами рефінансування комерційних банків більші від облікової ставки Національного банку України.

Економічні нормативи. Як засіб регулювання кредитної діяльності, з метою захисту інтересів кредиторів та забезпеченню надійності банків при здійсненні кредитної діяльності, а також у відповідності до статті 58 Закону України “Про Національний банк України”, Національний банк України встановлює для комерційних банків обов’язкові економічні нормативи. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов’язаними з кредитами, акціонерам та інсайдерам (пов’язаним особам) наданням великих кредитів. Не пізніше ніж за місяць до введення їх у дію Національний банк офіційно повідомляє комерційні банки про подальші зміни нормативів та методики їх розрахунку.

Індикатором виконання економічних нормативів Національного банку України є ліцензування комерційних банків. Центральні банки з метою регулювання кредитної діяльності проводять ліцензування юридичних осіб, що здійснюють кредитну діяльність.

За допомогою ліцензування центральний банк визначає можливості кредитних інститутів для здійснення кредитної діяльності. На початку 90-х років спостерігалось різке збільшення кількості комерційних банків. Найбільше їх зареєстровано у 1995 році – 230 комерційних банків. Але з часом їх кількість різко знизилась і становила в I кварталі 2003 року 181 комерційний банк. Слід відзначити, що кількість комерційних банків, що мають ліцензію на здійснення банківських операцій та надають звітність менше, ніж зареєстровано. Але ця різниця з часом стає все меншою, що свідчить про стабілізацію та надійність банківської системи в цілому, і становить на 1.04.2003 року 157 комерційних банків.

Інструментарій внутрішнього регулювання кредитної діяльності комерційних банків теоретично має залежати тільки від цілей (мети), що ставить перед собою комерційний банк. Безперечно, стабільність, безпечність та прибутковість – мета кожного комерційного банку. Окрім того, мета банку повинна забезпечувати виконання “золотого правила банку”: термін та розмір розміщення коштів має відповідати аналогічному терміну та розміру залучених коштів. Загальними цілями комерційному банку, – стабільністю, безпечністю та прибутковістю – допомагає опікуватися Національний банк України через інструменти зовнішнього регулювання та нормування певних моментів внутрішнього регулювання кредитної діяльності (організаційно-економічні нормативи). Але в залежності від спеціалізації та кон’юнктури ринку банківська установа може мати свої особливості в напрямках регулювання кредитною діяльністю. Розумне регулювання кредитною діяльністю самого комерційного банку передбачає вирішення таких питань: Як, де та коли необхідно використовувати всі наявні ресурси з метою найбільш ефективного розвитку банку? Як і де використовувати банківські ресурси для досягнення поставлених цілей, планів керівництва банку та виконання умов зовнішнього регулювання? Коли застосовувати регулювання кредитною діяльністю, щоб вийти на планові

рівні кожного виду кредитної діяльності? Для відповіді на поставлені питання проаналізуємо об'єкт та суб'єкт регулювання кредитної діяльності, умови її реалізації та забезпечення поворотності кредитних коштів на сучасному етапі розвитку кредитної діяльності комерційних банків в Україні.

Об'єктом внутрішнього регулювання кредитної діяльності комерційного банку є, безумовно, кредитна операція, що може використовувати комерційний банк для вирішення поставлених перед ним цілей. Положення Національного банку України "Про кредитування" визначає кредитну (послугу) операцію як "договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника" [3].

Сутність кредитної операції для комерційних банків, тобто послуги по наданню коштів у позику на українському кредитному ринку, тлумачить Концепція регулювання фінансового ринку України (проект) [14] як розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. До кредитних операцій, згідно з інструкцією НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" належать активні операції банку, що пов'язані з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування (надання кредитів у готівковій або безготівковій формі на фінансування будівництва житла та у формі врахування векселів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, операцій РЕПО [1], фінансового лізингу тощо) або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування (надання гарантій, поручительств, авалів тощо), а також операції з купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів і від свого імені (включаючи андеррайтинг), будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми [5]. Визначення кредиту в українському законодавстві, зокрема в Положенні Національного банку України "Про кредитування" [3], Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" [1], Законі України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [2], дещо різні.

Суб'єктом внутрішнього регулювання кредитної діяльності є клієнт банку, чи то юридична, чи то фізична особа (резидент або нерезидент), що бажає отримати в банку кредитну послугу. Суб'єктами кредитної діяльності є кредитор та позичальник. Кредитор (позикодавець) в українському законодавстві визначений як суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування [3]. Позичальник – це суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування грошові кошти на умовах повернення, платності, строковості [3]. Правові засади здійснення кредитної діяльності закладено у розділі 32 Цивільного кодексу України, які не обмежують статусу учасників договору позики. Статтею 34 цього кодексу визначено, що за договором позики одна сторона (позикодавець) передає другій стороні (позичальникові) у власність (оперативне управління) гроші або речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошей

або рівну кількість речей того ж роду і якості. Тобто сторонами договору позики можуть бути фізичні та юридичні особи незалежно від їхнього правового статусу [15].

Суб'єктами кредитної діяльності можуть бути юридичні особи, як резиденти, так і нерезиденти, фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також фізичні особи – резиденти та нерезиденти. Положенням “Про порядок реєстрації договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за залученими від нерезидентів кредитами, позиками в іноземній валюті” (“Положення про іноземні кредити”), що прийняте Постановою Правління НБУ у грудні 1999 року, передбачається, що позики або кредити в іноземній валюті можуть одержувати українські юридичні або фізичні особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності згідно із чинним законодавством України. Договори, які передбачають виконання українським резидентом боргових зобов'язань перед нерезидентом за залученими від нерезидентів кредитами, позиками (зі сплатою відсотків за користування чи без такої сплати) в іноземній валюті, підлягають обов'язковій реєстрації НБУ шляхом видачі резидентам реєстраційних свідоцтв. Зовнішньоекономічний кредитний договір підлягає реєстрації до фактичного переказу коштів в іноземній валюті кредитором-нерезидентом українському позичальникові. Також Положення визначає порядок подання листів-звернень і одержання реєстраційних свідоцтв, передбачає стандартну форму такого свідоцтва, визначає контрольні функції банку, в якому боржник має рахунок в іноземній валюті, та який несе відповідальність у випадку порушення норм “Положення про іноземні кредити”.

Умови реалізації кредитної діяльності, тобто процентні ставки, сума кредиту, терміни – є інструментами внутрішнього регулювання кредитної діяльності комерційних банків.

Платність (процент за кредит) посилює відповідальність позичальників за раціональне розташування кредитних коштів та є критерієм економічної діяльності залучених коштів та ефективності їх використання. Пригадаємо, що в середньовіччя, якщо позика давалась під грабіжний відсоток, який пригнічував виробництво та інвестиції, вона називалась лихварством. А якщо позика допомагала виробнику погасити борг і рятувала від банкрутства, її називали кредитом, діяльністю, заснованою на вірі. Проценти – доход, який сплачується/нараховується позичальником на користь кредитора у вигляді плати за використання залучених на визначений термін коштів [1]. Високі позичкові проценти комерційних банків, що зберігалися протягом кількох останніх років (з 1998 р. до 2002 р.), були, очевидно, наслідком не тільки інфляційного знецінення грошей, але і втрати довіри кредиторів та боржників один до одного. Але, враховуючи останні зрушення в регулюванні кредитної діяльності з боку НБУ, спостерігається стрімке зниження процентних ставок за кредитами.

Статистика середньозважених процентних ставок комерційних банків та їх відхилень від облікової ставки НБУ і процентної ставки рефінансування

НБУ (за всіма інструментами), що наведена в таблиці 4, підтверджує висновки, які зробили автори підручника “Державне регулювання економіки” [8], а саме: “...високий рівень кредитних ставок комерційних банків порівняно із обліковою ставкою НБУ обумовлюють такі чинники: по-перше, високі інфляційні очікування, що перевищують поточний рівень інфляції, та відчуття штучного стримування інфляційного процесу, що безпосередньо підтримує високий рівень відсоткових ставок, по-друге, різке збільшення у пасивах банків обсягу коротко- і середньотермінових депозитів порівняно з коштами клієнтів, по-третє, низька питома вага кредитних операцій в активах банків, по-четверте, нижньою межею для відсоткової ставки за кредити є дохідність без ризикових фінансових активів – вкладень в облігації внутрішньої державної позики.”

Таблиця 4

Середньозважені процентні ставки комерційних банків України

Період	Облікова ставка НБУ, %	Ставка рефінансування НБУ (за всіма інструментами), %	Процентна ставка КБ		Відхилення процентної ставки КБ за кредитами	
			За кредитами у грн., %	За депозитами у грн., %	Від облікової ставки НБУ, (+,-)	Від % ставки рефінансування НБУ, (+,-)
1992	80,0	-	76	68	-4	-
1993	190,0	68,5	221,1	187,3	-2,7	152,6
1994	225,9	124,9	201,7	171	-24,2	76,8
1995	131,0	82,1	107,1	61,2	-23,9	25
1996	62,3	51,8	77	34,3	14,7	25,2
1997	24,6	25,2	49,1	18,2	24,5	23,9
1998	61,6	52,7	55,4	22,9	-6,2	2,7
1999	50,0	44	53,6	20,8	3,6	9,6
2000	30,6	29,6	40,3	13,5	9,7	10,7
2001	19,7	20,2	31,9	11,2	12,2	11,7
2002	9,5	9,2	24,8	7,8	15,3	15,6
I кв. 2003	7,0	8	18	7,4	11,0	10

Розмір відсоткових ставок та порядок їх сплати встановлюються банком і визначаються в кредитному договорі в залежності від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, періоду користування кредитом, облікової ставки та інших факторів.

Забезпечення поворотності кредитних коштів. Заключним етапом кредитної діяльності, що має визначати її ефективність для кредитора, є повернення кредиту позичальником в повному обсязі на визначених кредитним договором умовах. Оцінка здатності повернення позики для фізичної особи означає особисту соціальну стабільність (житло, сімейний статус, робота). Оцінка здатності повернути позику для власників фірми означає належне ведення справи (досвід, знання у сфері фінансів,

маркетингу, управління підприємством). На думку Голови Національного банку України С.Тігіпка, "...щоб мати дієві механізми захисту прав кредиторів та позичальників, потрібно розробити ефективну систему реєстрації прав на землю та іншу нерухомість. Окрім того, на часі створення бюро кредитних історій з метою накопичення і обміну інформацією про кредитоспроможність клієнтів банку, а також спрощення процедури оформлення застави й реалізації заставного майна та процедури банкрутства, адже є випадки, коли банки не можуть отримати власні кошти рік, а то й півтора. Уваги потребує й проблема нереальної оцінки застави. Вирішення цього питання полягає у запровадженні відповідальності експертів за неточну оцінку заставного майна" [13].

Президент України Леонід Кучма в Посланні до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки" від 30 квітня 2002 року зокрема зазначав, що "...механізм відновлення платоспроможності боржника та банкрутства має стати ключовим при вирішенні питань заборгованості та фінансового оздоровлення підприємств, збереження робочих місць і виробничого потенціалу. Реструктуризація і ліквідація таким шляхом безнадійних підприємств-боржників сприятиме перерозподілу ресурсів на користь життєздатних підприємств. Завдання полягає в тому, щоб сформувати правове середовище, яке забезпечить ефективний захист кредиторів та власників (інвесторів) від ризиків утрати контролю над власністю внаслідок недобросовісного застосування процедур банкрутства. Держава має активізувати участь у процедурах банкрутства підприємств, які перебувають в її власності, є місцеутворюючими або мають стратегічне значення для економіки та національної безпеки, екологічно небезпечних підприємств і суб'єктів природної монополії з метою відновлення їх платоспроможності або ефективної ліквідації. Водночас потрібно активізувати зусилля правоохоронних органів у виявленні злочинних дій, пов'язаних з фіктивними банкрутствами, та запобіганні їм."

В 2001 році в Україні створена та почала працювати Єдина інформаційна система "Реєстр позичальників" [4]. Це – система обліку позичальників (боржників), що мають прострочену заборгованість за кредитами, наданими комерційними банками. Комерційні банки поступово приєднуються до цієї системи, але говорити про ефективність її роботи дещо зарано, бо для ґрунтовної оцінки її роботи мають відбутися декілька циклів кредитної діяльності, тобто отримання та повернення кредитних коштів. Як стверджують фахівці, для оцінки ефективності створеної системи необхідно, щоб вона попрацювала не менше десяти років.

З метою здійснення регулювання кредитної діяльності, як зовнішнього, так і внутрішнього, необхідно застосовувати певну сукупність інструментів, тобто засоби досягнення мети регулювання.

Інструментарій зовнішнього регулювання кредитної діяльності комерційних банків в Україні застосовує Національний банк України. Сукупність інструментів регулювання за період незалежності України

змінювалась. Але основними інструментами регулювання кредитної діяльності слід вважати: визначення норм обов'язкових резервів комерційних банків, рефінансування комерційних банків, операції на відкритому ринку та економічні нормативи.

До інструментарію внутрішнього регулювання кредитної діяльності слід віднести всю сукупність дій комерційних банків, що спрямована на досягнення основної мети кредитної діяльності: стабільність, безпечність та прибутковість. До цієї сукупності відноситься також вид кредитної послуги і процентні ставки.

Список літератури

1. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22 травня 1997 р., № 283/97-ВР // Галицькі контракти”. – 1998. – № 1-2.
2. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12 липня 2001 р., № 2664-III // Урядовий кур'єр. – 29 серпня 2001 р. – № 154.
3. Положення НБУ “Про кредитування“. Затвержене Постановою Правління Національного банку України від 28 вересня 1995 р., № 246 // Банківська справа. – 1996. – № 1.
4. Положення про єдину інформаційну систему “Реєстр позичальників”. Затвержене Постановою НБУ від 27 червня 2001 р., № 245 // Консультант. – № 33. – 2001.
5. Постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 р., № 368.
6. Бюлетень НБУ, квітень 2003 р. – С. 74.
7. Матук Жан. Финансовые системы Франции и других стран: В 2 т., Том 1. Книга 1. – М.: АО “Финстатинформ“, 1994. – С. 279
8. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / За ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН вищої школи України І.Р. Михасюка. – К.: Атака, Ельга-Н., 2000. – С. 219.
9. Сігайлов А.О. Принципи та методи державного регулювання банківської діяльності (автореферат дис. канд. екон. наук). – К., 1999. – С. 10.
10. Словник іншомовних слів. – К., 1974. – С. 286.
11. Стельмах В.С. Грошово-кредитна політика в Україні / За ред. В.І. Міщенка. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000.
12. Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Міщенко В.І. Грошово-кредитна політика в Україні / За ред. В.І. Міщенка. – Л.: Т-во “Знання”, КОО, 2000.
13. Урядовий кур'єр, 04.02.2003.
14. Цінні папери України. – № 1, 10 січня 2002 р.
15. Шитря. О. Щодо фінансових послуг // www.dtk.com.ua
16. Энциклопедический словарь бизнесмена. – К., 1993. – С. 461.

Аванесова, І. А. Інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційного банку [Текст] / І. А. Аванесова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми, 2004. - Т. 9. - С. 316-329.